

ƏDƏBİYYATŞÜNAS ALİMLƏRƏ BİBLİOQRAFİK İNFORMASIYA XİDMƏTİ GÖSTƏRƏN MƏRKƏZLƏR

Müstəqillik şəraitində cəmiyyətdə baş verən əsaslı dəyişikliklər cəmiyyət üzvlərinin informasiya tələbatlarının gündən-günə artmasına səbəb olur. Hazırda elmin bütün sahələri, o cümlədən ədəbiyyatşünaslıq üzrə geniş elmi-tədqiqat işləri aparıldığından müvafiq olaraq onun ayrı-ayrı sahələrinə dair bibliografik informasiya tələbatı yaranır.

Mütəxəssis oxucuların bibliografik informasiya tələbatının ödənilməsində bibliografik fəaliyyət prosesi kimi bibliografik xidmət mühüm rol oynayır. Bibliografik xidmət prosesinin əsas mahiyyəti bibliografik informasiyanı bilavasitə tələbatçıya çatdırmaqdan ibarətdir.

Kitabxana şəraitində bibliografik xidmət iki «qayda» ilə həyata keçirilir: soraq-bibliografiya xidməti və bibliografik informasiya xidməti.

Soraq-bibliografiya xidməti (SBX) tələbatçı sorğusunun qəbul edilməsi və ona lazımı cavabın verilməsi ilə həyata keçirilir.

Bibliografik informasiya xidməti isə sorğusuz və daimi sorğular əsasında tələbatçıların bibliografik informasiya ilə sistem şəklində təmin olunması kimi müəyyənləşdirilir. Belə ki, bibliografik informasiya xidməti kitabxananın iş prosesində «aktiv», soraq-bibliografiya xidməti «passiv» iş rejimi kimi şərtləndirilir (1).

Bibliografik informasiya xidməti fonda yeni daxil olan ədəbiyyat haqqında tələbatçıya onun sorğusunu gözləmədən və ya daimi sorğulara uyğun olaraq operativ cari informasiya çatdırmaq məqsədini güdür. Sorğusuz bibliografik informasiyanın əsas vasitələri yeni daxil olan ədəbiyyat haqqında bülletenlərdən, kitabxananın təşkil etdiyi «informasiya», «mütəxəssis» və «bibliografiya» günlərindən ibarətdir (2).

Respublikada ədəbiyyatşünasların çox böyük bir hissəsi AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda fəaliyyət göstərir. Məhz buna görə də tədqiqat obyektini kimi AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının və Ədəbiyyat İnstitutu nəzdində yerləşən kitabxananın iş təcürbəsindən istifadə edilmişdir. Ədəbiyyatşünas alimlərə bibliografik informasiya

xidməti göstərən bu mərkəzlər mütərəqqi forma və üsullardan istifadə etməklə bu işin öhdəsindən layiqincə gəlməyə çalışırlar. Bu mərkəzlərdə biblioqrafik informasiya xidməti iki istiqamətdə aparılır.

1. Fərqli (fərdi və qrup formalarında);
2. Fərqləndirilməyən (kütəvi biblioqrafik informasiya xidməti) (3).

Biblioqrafik xidmətin bu formaları üzrə akademiya sistemində yerləşən bütün elmi-tədqiqat institutlarında, o cümlədən Ədəbiyyat İnstitutunun əməkdaşlarına kitabxanaya yeni daxil olan sənədlər haqqında vaxtaşırı informasiya verilir. Eyni zamanda bu informasiyalar əsas etibarilə mütəxəssis tələbatçıların peşə fəaliyyəti ilə əlaqədar olur.

Fərqli biblioqrafik informasiya xidmətinin ən geniş yayılmış forması informasiyanın seçilmiş yayılması sistemidir. Informasiyanın seçilmiş yayılması sisteminin başqa ənənəvi formalardan fərqli cəhəti odur ki, burada tələbatçı ilə biblioqraf arasında əks əlaqə kartları mövcuddur. Əks əlaqə kartında beş ballıq qiymət cədvəli üzrə xidmətin bu formasına uyğun biblioqrafik informasiya verilir (4).

AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasında 1973-cü ildən İSY sistemi üzrə biblioqrafik informasiya xidməti həyata keçirilir.

İSY sisteminin biblioqrafik informasiya xidmətində əsas üstünlükləri aşağıdakılardan ibarətdir:

1. İnformasiya tələbatçıların məlumat axtarışından tam azad edir.
2. Biblioqrafik informasiya tələbatçıya müəyyən olunmuş vaxtda, müntəzəm çatdırılır.
3. Sistemlə abonent arasında olan əks əlaqədə verilən biblioqrafik informasiyanın tələbatçının sorğuları ilə uyğun gəlməsi (5).

Aparılan tədqiqatların nəticəsinə əsaslanaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasında fərqli biblioqrafik informasiya xidməti fərqləndirilməyən biblioqrafik informasiya xidmətindən daha səmərəli şəkildə istifadə olunmuşdur.

AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasında 1980-1990-cı illərdə EHM-in geniş tətbiqi, müasir dövrdə isə kompüter texnikasından səmərəli istifadə etməklə fərqli biblioqrafik informasiya xidməti həyata keçirilir. Bunun üçün MEK-da hər gür şərait yaradılmış, geniş kompüter zalı fəaliyyət göstərir. Texnikanın son nailiyyətlərindən istifadə etməklə mütəxəssis ədəbiyyatşünaslar öz sorğularına uyğun İnternetdə biblioqrafik axtarış aparır və sorğularına operativ, tam cavab ala bilirlər (6).

Biblioqrafik informasiya xidmətinin digər forması fərqləndirilməyən biblioqrafik informasiya xidmətidir. Müasir dövrdə xidmətin bu forması daha da təkmilləşdirilmiş, biblioqrafik fəaliyyətdə rolu artmışdır. Biblioqrafik informasiya xidmətinin bu formasının üstün cəhəti

ondan ibarətdir ki, hər bir mütəxəssis tələbatçı operativ və müntəzəm şəkildə özünə lazım olan informasiyanı əyani şəkildə (kitab sərgiləri) görə və istifadə edə bilər (məlumat bülletenləri).

Fərqləndirilməyən informasiya xidməti kitabxana fonduna daxil olan ədəbiyyatın təbliğinə xidmət edən vasitələrdən biridir. Bu xidmətin ən geniş yayılmış forması kitabxanaya yeni daxil olan ədəbiyyatın məlumat bülletenlərinin nəşridir. Bu bülletenlərdə kitabxanaya yeni daxil olan nəşrlər haqqında müntəzəm biblioqrafik informasiya verilir.

Mərkəzi Elmi Kitabxanada bu funksiyalı Məlumat biblioqrafiya şöbəsinin əməkdaşları həyata keçirirlər. Məlumat bülletenlərini tərtib edərkən biblioqraflar aşağıdakı tələblərə riayət etməlidirlər:

- a) məlumatın tamlığı;
- b) dəqiq seçmə meyarı;
- c) materialların düzülüşündə sistemlilik;
- ç) dəqiq və vahid biblioqrafik təsvir;
- d) məlumat annotasiyasının yazılması (7).

Bütün bu tələblərə 70-80-ci illərdə tərtib olunmuş məlumat bülletenlərində tam əməl olunub. Lakin son dövrlərdə tərtib olunan məlumat bülletenlərində bu tələblərə əməl olunmamışdır. Belə ki, MEK-a 2001-ci ildə Azərbaycan və rus dillərində yeni daxil olan biblioqrafik informasiya mənbəyi 4 buraxılışda olmuşdur. Biblioqrafik informasiya mənbəyində materiallar elmlər təsnifatına uyğun, daxilə isə müəlliflərin əlifba sırası ilə verilmişdir. Buraxılışların heç birində giriş məqaləsi və məlumat annotasiyası verilməmişdir. Eyni zamanda bəzi buraxılışlarda əvvəlki illərdə verilmiş ədəbiyyatın təkrar biblioqrafik təsvirinin verilməsi həmin buraxılışın dəyərini müəyyən qədər aşağı salır.

Lakin müasir iqtisadi çətinlik dövründə kitabxanaların ciddi maliyyə problemləri ilə üzləşdiyi bir şəraitdə bütün görülən işləri qənaətbəxş hesab etmək olar.

Mərkəzi Elmi Kitabxanada fərqləndirilməyən biblioqrafik informasiya xidməti ilə kitabxananın müxtəlif şöbələri, o cümlədən yeni nəşrlər zalında kitabxanaya yeni daxil olan ədəbiyyatın sərgisi təşkil olunur. Bu sərgi 15 gün davam edir. Eyni zamanda sərgilər yubileylərlə, dövrün sosial-siyasi hadisələri ilə bağlı olur.

Belə sərgilər Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən kitabxanada da daim təşkil olunur. İnstitutun kitabxanasında əməkdaşların yeni əsərlərini təqdim etməklə və yubileylərlə bağlı həm yeni kitablar, həm də yubiley sərgiləri müntəzəm təşkil olunur.

Fərqləndirilməyən biblioqrafik informasiya xidməti ilə MEK-nın «Şerq şöbəsi» də məşğul olur. Belə ki, şöbə EA-nın «Azərb. EA-nın

Mərkəzi Elmi Kitabxanasına daxil olan ictimai elmlər üzrə Şərq dillərində kitabların bibliografik siyahısı» və «Azərbaycan EA MEK-a Şərq dillərində daxil olan jurnal məqalələrinin bibliografik siyahısı» adlı cari bülletenləri tərtib edib nəşr etdirir (10).

Ədəbiyyatşünas alimlərə bibliografik informasiya xidməti göstərən mərkəzlərdən danışarkən M.F.Axundov adına Respublika Dövlət Kitabxanasının müvafiq şöbələrinin, BDU-nun Elmi Kitabxanasının bibliografiya şöbəsinin, Bakı Şəhər Mərkəzi kitabxanasının fəaliyyətlərini də qeyd etmək lazımdır. Bu mərkəzlərdə bibliografik fəaliyyət prosesi kimi bibliografik informasiya xidmətinin bütün formaları tam şəkildə olmasa da, əsasən tətbiq olunur və dövrün, günün tələblərinə uyğun olaraq daim təkmilləşdirilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev Z.H. *Ümumi bibliografiyaşünaslıq: Dərs vəsaiti*. - B.: BUN, 2001.-S. 71-80.
2. *Библиографическая работа в библиотеке: организация и методика*. - М., 1990. - С. 134-147.
3. *Yenə orada*. - S. 136.
4. *Yenə orada*. - S.148-150.
5. *Yenə orada*. - S.150-154.
6. *Azərbaycan EA MEK-nın 2001-ci il üçün hesabatı*. - S. 4.
7. *Azərbaycan EA Mərkəzi Elmi Kitabxanaya Azərbaycan və rus dillərində 2001-ci ildə daxil olan kitablar. IV bur.* - B., 2001. - 36 s.
8. *Yenə orada*. - S. 21.
9. *Azərbaycan EA Mərkəzi Elmi Kitabxanaya Azərbaycan və rus dillərində 2002-ci ildə daxil olan kitablar: I-III buraxılış*. - B., 2002. - 82 s.
10. *Azərbaycan EA MEK-nın 2000-ci il üçün hesabatı*. - S. 8.

Сима Исмаилова

ЦЕНТРЫ ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ УЧЕНЫХ – ЛИТЕРАТУРОВЕДОВ

РЕЗЮМЕ

В статье освещена деятельность научных учреждений и библиотек, занимающихся информационно-библиографическим обеспечением научных исследований в республике. Особое внимание в работе уделено работе института литературы им. Низами и Центральной Научной Библиотеки АН